

Демократія, безпека та соціальне становище в

ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Вступ

Почуття безпеки, яке формується внаслідок самооцінки стану фізичної захищеності та наявності достатніх матеріальних умов, є визначальним для здатності людини переживати складні життєві ситуації, пристосовуватися до зовнішніх викликів та шоків, зокрема, таких як війна.

З іншого боку, людина сприймає суспільні зміни та нові події з огляду на власну ідентичність як члена певної спільноти (етнічної, мовної, релігійної, держави), особистий досвід взаємодії у суспільстві, набуті знання та погляди про обсяг своїх прав і обов'язків, природу влади та завдання держави, справедливість та суспільне благо. Ідентичність та погляди людини можуть як сприяти адаптації людини до несприятливих і неконтрольованих зовнішніх умов, так і поглиблювати почуття відчуженості, депресії та ворожості до соціуму, що виникли внаслідок погіршення економічної та безпекової ситуації.

Баланс сприятливих та несприятливих настроїв на колективному рівні визначає здатність суспільства витримувати стрес загрозливих подій (війна, заворушення, стихійні лиха, епідемії), зберігати єдність та здатність іти до спільних цілей. Відповідно, відстеження динаміки соціального самопочуття громадян, трансформацій поглядів та колективної ідентичності, порівняння спільних та відмінних рис на національному та регіональному рівнях дають можливість оцінювати та прогнозувати стан соціальної стійкості та стабільності як у мирних умовах, так і у воєнний час.

Розуміння напрямку суспільних змін в регіонах України дозволить планувати та здійснювати державну політику, спрямовану на підтримання суспільної стабільності та мобілізації громадян для продовження опору російській агресії у коротко- та середньостроковій перспективі.

З метою відстеження чинників, які формують стійкість та здатність до опору російській агресії на місцевому рівні Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва у липні 2023 року за підтримки Фонду Фрідріха Науманна за Свободу провів чергове регіональне дослідження суспільних настроїв у Одеській області. На основі аналізу результатів опитування був підготовлений і представлений нижче звіт про стан стійкості та внутрішньої безпеки в Одеській області.

Зміст аналітичного звіту є незалежною думкою фахівців Фонду та може не збігатися з позицією Фонду Фрідріха Науманна.

Висновки та результати дослідження подаються згідно з такою структурою:

I. Основні висновки та рекомендації

II. Основна частина

1. Соціальне становище мешканців Одеської області (майновий стан, зайнятість та захищеність від російських обстрілів).
2. Ставлення до питань війни та миру.
3. Ставлення до російської культури та мови.
4. Ставлення до державної політики національної пам'яті та впливу російської церкви.
5. Ставлення до мобілізації та вразливість до російської пропаганди.

III. Таблиці з результатами опитування

<https://dif.org.ua/article/demokratiya-bezpeka-ta-sotsialne-stanovishche-dumka-respondentiv-v-odeskiy-oblasti-u-2023-rotsi>

Повний текст звіту надаватиметься за зверненням зацікавлених громадян та організацій. Рішення про надання повного тексту Фонд ухвалюватиме самостійно.

Основні висновки та рекомендації

- Щоб знизити соціальну напруженість, обласній військовій адміністрації (ОВА) варто спрямувати додаткові кошти на створення робочих місць, зокрема, в інтересах забезпечення Збройних сил, у Березівському, Роздільнянському та Подільському районах Одещини. Особливу увагу звернути на створення можливостей для працевлаштування жінок та молоді віком 18–29 років. Причетність до роботи, яка дає заробіток і слугує зміцненню оборони країни, підвищуватиме впевненість у перемозі та довіру до влади загалом.
- З метою ефективного використання бюджетних коштів ОВА необхідно здійснювати постійний моніторинг і контроль адресності та повноти надання соціальної допомоги вразливим верствам населення, насамперед пенсіонерам, сім'ям мобілізованих та багатодітним родинам.
- Задля збереження робочих місць у області ОВА варто запобігати неправомірним діям та припиняти зловживання податковими інспекціями своїми повноваженнями щодо проведення перевірок малого та середнього бізнесу.
- Дослідження показало наявність зв'язку між рівнем забезпечення укриттями в регіоні та схильністю громадян вірити меседжам російської пропаганди і втрачати впевненість у здатності України вистояти у тривалій боротьбі. Тому в м. Одесі та Одеському районі існує нагальна потреба здійснити роботу з перевірки стану укриттів та будівництва бомбосховищ, а також розпочати будівництво нових укриттів, які здатні вмістити всіх місцевих мешканців.
- Для запобігання російським спеціальним інформаційним операціям на Одещині важливим є припинення діяльності кліриків УПЦ-МП, які у своїх проповідях використовують меседжі про «прощення» та «братерський характер» відносин з росіянами, «однакові страждання» чи «однакову шкоду», завдану війною Україні та Росії, а також про «народні страждання, спричинені війною», заклики до «негайного припинення війни», засудження «гріховності» та «ворожості» західних/європейських цінностей.
- Станом на липень 2023 року в Одеській області сформувалася стійка відносна більшість громадян з активною позицією на підтримку держави (44%) та рішучого опору російській агресії (30%). Ця спільнота розуміє тривалий і тяжкий характер війни й пов'язані з нею втрати. Важливо, що це люди різного віку, мови, майнового становища та життєвого досвіду. Таке розмаїття гарантує довготривалу рішучість чинити опір та створює основу для взаємодії між людьми та взаємної підтримки в майбутньому.
- Водночас для третини мешканців Одещини (33%), насамперед частини молоді, важливо створити умови для непрямої участі в підтримці сектору оборони, що не наражатиме їх на загрози війни. У такий спосіб можна запобігти їхньому приєднанню до табору «згодних на поразку», який в області вже сягає 23%.

- Ключову роль у збереженні соціальної бази підтримки тривалого опору та боротьби проти Росії відіграватиме здатність місцевої влади залучати впливових місцевих волонтерів та активістів до здійснення державної політики; розширювати можливості волонтерських організацій залучати більше людей до безкоштовних та оплачуваних робіт, пов'язаних із потребами Збройних сил; змінити принципи та організацію роботи системи ТЦК на ретельний відбір та якісну підготовку мобілізованих до війська.
- Готовність близько 23% мешканців Одеси змиритися з російською окупацією була сформована ще до початку повномасштабного вторгнення. З цієї причини більшість цих громадян залишаються байдужими до способів ведення бойових дій та воєнних злочинів Росії. Можна обґрунтовано припустити, що лише жорсткий контррозвідувальний та контрдиверсійний режим у регіоні може утримати більшість таких «згодних на поразку» громадян від колабораціонізму й завадити співпраці з російськими окупантами. Відповідно, важливе значення має активне поширення в медіях та соцмережах підтверджених фактів затримання і жорсткого кримінального покарання осіб, які пішли на співпрацю з ворогом.
- Росія намагатиметься поширити настрої, які поділяє близько 12–15% одеситів, готових прийняти окупацію, на всю групу умовно «згодних на поразку» (до 23%). З цією метою агресор використовуватиме помилки української влади в питаннях цивільної оборони, проведення мобілізації, забезпечення соціального захисту, гіперболізуючи інші внутрішні проблеми. Проте, на нашу думку, основні зусилля російської пропаганди будуть спрямовані на провокування ворожнечі до всього українського та формування почуття відчуженості серед потенційно уразливих груп населення.
- Ситуація в області дозволяє втілити освітню політику, спрямовану на поступове, але обов'язкове вилучення російських авторів зі шкільної програми. При цьому на місцях варто подбати про оновлення кадрового складу шкіл молодими фахівцями.
- Різкі, необґрунтовані рішення влади щодо обмеження та санкцій проти російськомовного розважального контенту (пісні, фільми, відео соцмереж) можуть призвести до загострення суспільно-політичних протиріч на Одещині. Тому на даний момент варто ретельно доводити підривний характер російськомовного контенту, який походить власне з Росії чи від творців, які відкрито не засудили російську агресію. Поряд із заборонаю на розважальний контент створений у Росії чи за часів СРСР, варто подумати про формати поширення російськомовного контенту, створеного в Україні, в якому не переслідуються цілі "звеличання" Росії/СРСР, пропаганди переваг російської культури над європейською/українською. Таким чином, варто здійснювати політику заміщення російського контенту та зниження можливостей російського м'якого впливу на мешканців Одещини.

- У заходах політики національної пам'яті необхідно дотримуватися підходу, який довів свою ефективність: рішення місцевої чи центральної влади мають ухвалюватися після тривалої роз'яснювальної кампанії, яка спиратиметься насамперед на видимі в громадському просторі акції (мітинги, виставки, концерти, ігри, лекції, дебати) та активне поширення інформації про підстави та намір позбутися радянської/російської спадщини. Критично важливо, щоб ця діяльність була спрямована на людей віком до 40 років і викликала інтерес саме в цієї категорії населення. Можна обережно припустити, що така політика декомунізації та дерусифікації згодом посприє переходу одеситів на споживання українського контенту.
- Ставлення до Революції гідності та схвалення права народу на повстання проти тиранії залишається важливим індикатором громадянської свідомості та готовності чинити опір Росії. Зважаючи на це, **надзвичайно важливо підтримувати та розвивати «майданівський»/ветеранський/волонтерський рух на Одещині як запоруку внутрішньої стабільності та підготовки громадян до тривалого опору.**

1. Соціальне становище мешканців Одеської області

Станом на середину 2023 року, в Одеській області більшість громадян проживала в умовах бідності: 18% заявили, що їм не вистачає грошей навіть на необхідні продукти, а 36% визнали, що мають кошти лише на харчування та придбання необхідних недорогих речей. Ще близько третини опитаних (32%) сказали, що їм загалом вистачає на життя, однак вони не здатні придбати товари тривалого вжитку. Лише абсолютну меншість (9%) можна віднести до середнього класу за рівнем доходів.

Загалом в Одеській області спостерігається складна ситуація із зайнятістю населення. На 59% тих, хто має роботу, припадає 27% тих, хто не працює за віком чи станом здоров'я, і щонайменше 14% безробітних, які могли б працювати. Зокрема, найчастіше про безробіття, яке не пов'язане з віком чи здоров'ям, заявляли мешканці Київського і Суворовського районів міста Одеси (20%), а також Березівського, Роздільнянського та Подільського районів області.

Найбільше від безробіття потерпають:

- працездатні жінки: 18% опитаних респонденток заявили, що не мають роботи;
- молоді люди обох статей віком 18–29 рр.: 29% таких визнали, що не працюють;
- люди з вищою освітою: 16% опитаних з вищою освітою є безробітними.

Найбільш критично питання зайнятості стоїть для 36% одеситів, які живуть на межі бідності (*грошей вистачає на харчування та на придбання необхідних недорогих речей*). Для половини з них робота є чи не єдиним джерелом сімейного доходу.

Окрім несприятливих економічних умов, додатковим потужним чинником зовнішнього стресу є систематичні російські атаки з повітря, які протягом червня – листопада 2023 року здійснюються за допомогою крилатих ракет та баражуючих боеприпасів (дронів-камікадзе), завдаючи значної шкоди економіці регіону та серйозно загрожуючи безпеці громадян. Зважаючи на це, **усвідомлення одеситами наявності чи відсутності надійних укриттів від повітряних атак стає важливим чинником підтримання суспільної стійкості в регіоні.**

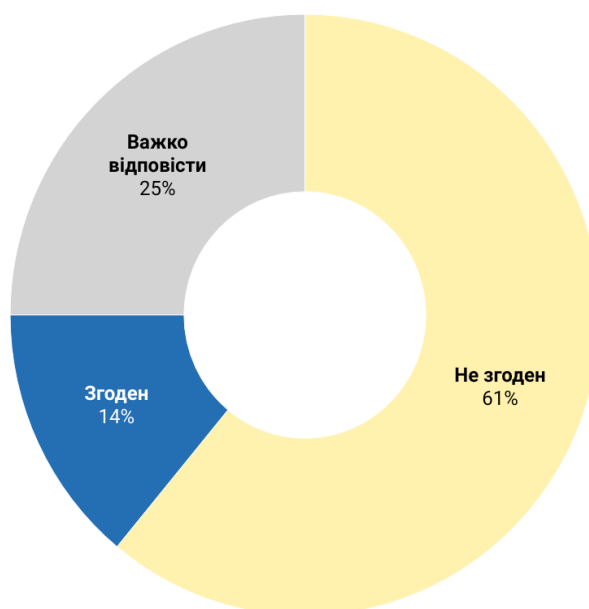
Отже, станом на середину липня, лише 46% опитаних стверджували, що мали поблизу свого помешкання сховище на випадок повітряної тривоги. Ще 23% заявили, що таке укриття є, однак воно не пристосоване або розташоване далеко від помешкання. Кожен п'ятий (20%) респондент визнав, що такого сховища поблизу домівки немає. Найскрутніша ситуація спостерігається у сільській місцевості, де 31% опитаних повідомили про відсутність укриттів.

Аналіз результатів опитування показав наявність певної залежності між відсутністю укриттів та чутливістю до ворожої пропаганди. Так, понад 60% опитаних у цілому по області не згодні із твердженням, що одесити потерпають від російських обстрілів, тоді як сучасні системи ППО використовуються для захисту Києва. Лише 14% опитаних згодні з такою думкою. Однак серед тих, хто повідомив про відсутність укриттів, частка згодних із твердженням, що

протиповітряна оборона Києва здійснюється за рахунок Одещини, становить 21%. Тому можна стверджувати, що недостатній рівень забезпеченості укриттями може позначатися на готовності громадян вірити меседжам російської пропаганди.

Сприйняття російської дезінформації про те, що політичне керівництво України зацікавлене виключно у захисті столиці

Q: Чи погоджуєтеся Ви із твердженням, що українська влада використовує надані партнерами системи ППО тільки аби захистити Київ, а мешканці Одещини потерпають від обстрілів?

Регіональне опитування методом face-to-face проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології протягом 10–21 липня 2023 року. Опитано 708 респондентів віком від 18 років. Максимальна випадкова похибка вибірки не перевищує 3%. Додаткові систематичні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема, вимушеною евакуацією мільйонів громадян.

Джерело: DIF • Створено за допомогою Datawrapper

Таким чином, можна стверджувати, що внаслідок війни, навіть за відсутності прямих наслідків бойових дій в регіоні, на Одещині існує значний потенціал для соціальної напруженості. Найбільш уразливими до погіршення соціально-економічної ситуації є жінки, молодь, мешканці окремих районів області.

З огляду на це, місцевій владі (ОВА, головам ОТГ) варто зосередити зусилля на сприянні підприємцям, які утримують та створюють нові робочі місця. Зокрема, підтримувати виробництво та роботи, спрямовані на задоволення нагальних потреб Збройних сил України. Таким чином громадяни не лише отримуватимуть необхідний для життя заробіток, а й відчуватимуть свій зв'язок із обороною країни та матимуть більшу впевненість у короткостроковій перспективі.

2. Ставлення до питань війни та миру

Більшість мешканці Одещини (57,2%) погоджується з твердженням, що «весь російський народ відповідальний за війну проти України», водночас майже кожен третій респондент (30,2%) не поділяє таку думку, і ще 12,4% опитаних не висловили свою точку зору.

Аналіз результатів опитування показав зв'язок між схильністю заперечувати колективну вину російського народу за агресію проти України та рідною мовою й віросповіданням респондентів.

Зокрема, серед одеситів, які переважно вживають російську мову, частка тих, хто не згоден з відповідальністю російського народу, сягає 38%, а частка тих, хто покладає відповідальність на російський народ, становить 49,5%. І навпаки, 67% носіїв української мови погоджуються з твердженням, що росіяни відповідальні за війну, тоді як протилежної думки дотримується лише 21% україномовних.

Крім того, згідно з опитуванням, більшість вірян Православної церкви України (69%), протестанти (70%) та невіруючі/атеїсти (60%) поділяють думку про колективну відповідальність росіян, тоді як більшість парафіян Української православної церкви Московського патріархату (65,3%) та тих, хто ідентифікує себе як православних (55,3%) не згодні з таким твердженням.

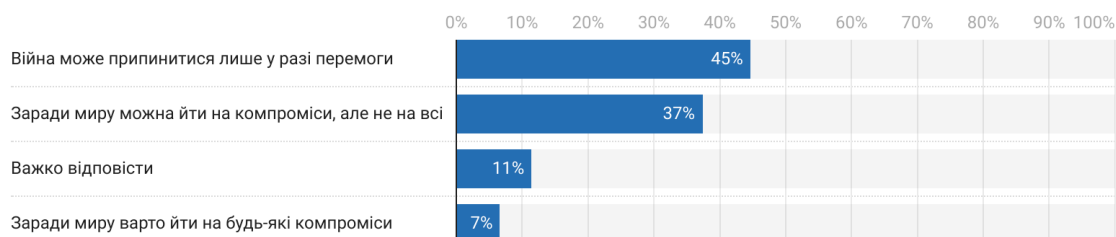
Це підтверджує спостереження Фонду, зроблені на основі національних та регіональних досліджень у 2018–2021 рр. щодо впливу російського інформаційного середовища та пропаганди під прикриттям російського православ'я на формування проросійських політичних настроїв серед громадян України. **Наразі частка вразливого населення Одещини до ворожої пропаганди стосовно питань війни та миру становить від 12% (віряни УПЦ-МП) до 27% (частина російськомовних).**

Важливим чинником стійкості громадянського суспільства під час війни є готовність витримувати втрати та стрес, які спричинені війною. Відповідно, у рамках дослідження було поставлено низку індикативних питань, які пропонували респондентами подумати про різні варіанти розвитку подій під час війни. Це певною мірою дає змогу оцінити готовність одеситів чинити опір Росії, в тому числі за несприятливих умов.

Отже, загалом по області 45% опитаних готові погодитися з продовженням війни, якщо це потрібно для перемоги, тоді як 37% прагнуть, щоб війна закінчилася найближчим часом будь-якою ціною.

Готовність йти на компроміси заради припинення війни

Q: На Вашу думку, чи може Україна йти на компроміси з Росією заради припинення війни?

Регіональне опитування методом face-to-face проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Льва Кучеріва спільно з Центром політичної соціології протягом 10–21 липня 2023 року. Опитано 708 респондентів віком від 18 років. Максимальна випадкова похибка вибірки не перевищує 3%. Додаткові систематичні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема, вимушеною евакуацією мільйонів громадян.

Джерело: DIF • Створено за допомогою Datawrapper

Аналіз результатів опитування показав, що жінки (43%) та люди віком 50+ (43%), а також молодь віком 18–29 років становлять більшість тих, хто хоче завершення війни за всяку ціну. Територіально такі настрої можуть бути поширені в Білгород-Дністровському, Болградському районах області та є помітними в Одесі. Важливим чинником зниження стійкості під час війни знову виступає релігійна пропаганда з боку УПЦ-МП та російського православ'я в цілому.

Найскладнішим питанням адаптації громадян до ситуації війни залишається чутливість до людських втрат. Опитування показало, що для багатьох мешканців Одещини високий рівень втрат – реальних, очікуваних чи уявних – став чинником, що знижує їхню здатність до опору.

Зокрема, в цілому по області 33% опитаних погодилися з думкою, що «зазнали великих втрат і можемо втратити ще більше людей, тому варто йти на переговори про припинення війни», тоді як 35% не погодилися з таким твердженням, а ще 32% утрималися від висловлення своєї думки.

Наразі найбільш уразливим до питання втрат є молодь віком 18–29 років (36%), мешканці м. Одеса, Білгород-Дністровського, Одеського та Болградського районів області, а також віряни УПЦ-МП і люди, що вважають себе православними.

Водночас лише половина (55%) тих, хто бажає завершення війни за будь-яку ціну, поділяє думку про значимість втрат як підставу про початок переговорів. Крім того, 37% серед таких респондентів сприймає втрати як вагому підставу домагатися завершення війни на умовах України. Значні втрати внаслідок війни можуть схилити до думки про завершення війни на будь-яких умовах близько третини тих, хто не висловив готовності підтримувати продовження війни до перемоги.

У цілому на Одещині близько 23% громадян не готові підтримувати продовження опору Росії через страх перед новими втратами. Майже половина з них була демотивована ще до початку вторгнення внаслідок сприйняття російської пропаганди та релігійного впливу.

Готовність до завершення війни у контексті втрат

Q: Чи погоджуєтеся Ви з наступними твердженнями?

Регіональне опитування методом face-to-face проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології протягом 10–21 липня 2023 року. Опитано 708 респондентів віком від 18 років. Максимальна випадкова похибка вибірки не перевищує 3%. Додаткові систематичні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема, вимушеною евакуацією мільйонів громадян.

Джерело: DIF • Створено за допомогою Datawrapper

З іншого боку, **48% опитаних також вважають, що саме великі втрати у війні вимагають укладення миру на умовах України**, тоді як лише 13% не згодні з твердженням, що «ми вже зазнали великих втрат, тож мир, який не відповідає інтересам України, є неприйнятним». Проте аж 40% утрималися від висловлення своєї думки щодо зв'язку між втратами та прийнятним для України миром. Цікаво, що люди, які живуть на межі бідності, найбільше вагаються у висловленні своєї позиції щодо питання миру на умовах України. Привертає увагу й те, що в Одесі (34%) та Подільському районі (11%) найменше тих, хто не визначився з цього питання, порівняно з більшістю районів області.

Думку про неприпустимість миру після перенесених втрат поділяють близько 63% тих, хто готовий погодитися з продовженням війни для досягнення перемоги. На додаток, навіть серед людей, які виступають за припинення війни будь-якою ціною, 37% вважає, що нинішній рівень втрат не дозволяє їм погодитися на умови миру, якщо вони не відповідають інтересам України.

Отже, в підсумку на Одещині близько 44% громадян готові витримувати продовження війни навіть попри стурбованість та певний страх перед втратами.

Дуже важливо, що 30% не сподіваються на швидке завершення війни та не мають страху перед гіпотетичним зниженням західної допомоги. Саме ця група становить базу підтримки та довіри до Президента, волонтерських організацій та Збройних сил України.

Велику підтримку мотивації та стійкості цієї групи мешканців Одещини забезпечить ефективна та прозора робота регіональної та місцевої влади. Головним завданням ОВА є залучення найбільш активних представників волонтерських та патріотичних організацій до виконання функцій держави та поширення інформації про їхню роботу й результати в традиційних і соціальних медіа.

Іншим важливим чинником консолідації цієї групи є цілковите реформування системи мобілізації та комплектування військ (ТЦК), оскільки саме робота ТЦК в Одеській області продовжує розмивати суспільну довіру до державних інституцій, місцевих адміністрацій та центрального уряду.

Близько 33% одеситів є людським резервом, який може поповнити як табір «рішучих до опору», так і табір «згодних на поразку». Проте головною характеристикою цієї групи є бажання уникнути прямої участі у війні. Надання їм таких гарантій та залучення до непрямої підтримки держави може запобігти їхньому переходу на бік агресора під тиском страху.

З іншого боку, більшість таких мешканців Одещини демонструють високу довіру до волонтерів. Тому ключовим чинником для мобілізації більшості з 33% одеситів, які вагаються і не впевнені у тому, що Росію можна перемогти, є залучення їх як до безкоштовної так і до оплачуваної волонтерської діяльності.

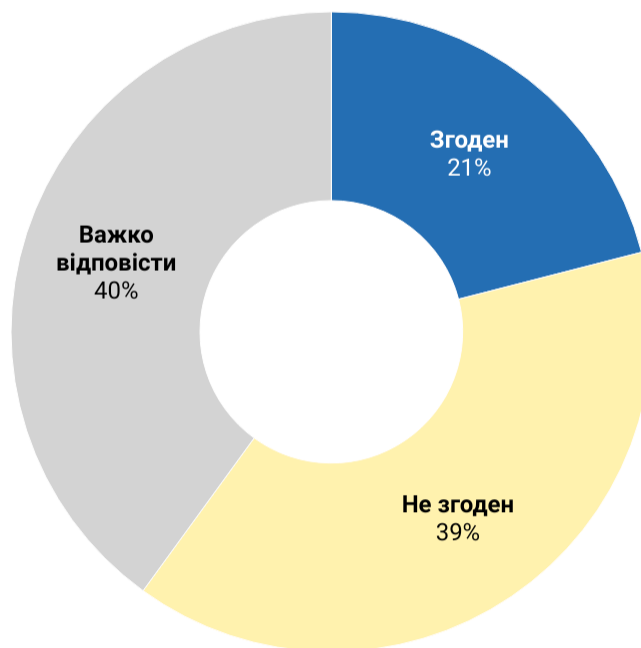
Можна також припустити, що в разі зростання загроз безпосередньо для мешканців Одещини, в тому числі внаслідок російських атак, думка про мир за будь-яку ціну стане більш популярною.

Водночас, якщо одесити матимуть більше можливостей долучитися до підтримки Збройних сил, отримуватимуть більше повідомлень про російські злочини на окупованих територіях, зокрема на Херсонщині, то відчуття причетності до боротьби з агресором зростатиме, і більше громадян прийматимуть реальність тривалої війни.

В уявленні про залежність між тривалістю війни та результатом війни мешканці Одещини так само розділилися, багато людей демонструють невпевненість: 39% опитаних не згодні з твердженням, що *«чим довше триватиме ця війна, тим менше шансів, що вона закінчиться на умовах України»*, проте 40% утрималися від відповіді, а 21% має песимістичну думку з цього приводу. Так само кожен п'ятий респондент (20-23%) серед тих, хто живе в бідності, вважає, що довга війна знижує шанси на перемогу.

Оцінка впливу тривалості війни на вірогідність завершення війни на умовах України

Q: Чим довше триватиме ця війна, тим менше шансів, що вона закінчиться на умовах України

Регіональне опитування методом face-to-face проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології протягом 10–21 липня 2023 року. Опитано 708 респондентів віком від 18 років. Максимальна випадкова похибка вибірки не перевищує 3%. Додаткові систематичні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема, вимушеною евакуацією мільйонів громадян.

Джерело: DIF • Створено за допомогою Datawrapper

Важливо зазначити, що майже 33% серед тих, хто не має надійних укриттів від російських повітряних атак, переконані, що тривала війна знижує шанси на перемогу, а ще 34% таких респондентів вагалися з відповіддю. Дуже виразні негативні настрої щодо тривалої війни мають і віряни УПЦ-МП.

Ключове значення для стійкості українського суспільства має поширеність уявлень про прийнятність та неприйнятність компромісів з ворогом заради припинення війни.

Загалом по країні у серпні 2023 р. 9% опитаних вважали, що заради припинення війни варто йти на будь-які компроміси, 38% стверджували, що заради миру можна йти на компроміси, але не на всі, й 46% думали, що війна може припинитися лише у разі перемоги, а 7% не змогли визначитися.

На Одещині в липні 2023 р. спостерігалася схожа картина: 7% опитаних вважали, що заради припинення війни варто йти на будь-які компроміси, 37% стверджували, що заради миру можна йти на компроміси, але не на всі, 45% думали, що війна може припинитися лише у разі перемоги, а 11% не змогли визначитися. **Як показав аналіз опитування, бідність та належність до спільноти вірян УПЦ-МП значно підвищує схильність громадян до будь-яких компромісів.**

Водночас, висловлюючи своє ставлення до конкретних вимог, які Росія відкрито висуває перед Україною для припинення війни, більшість одеситів реагує негативно:

- 78,4% опитаних вважають непринятною вимогу визнати окуповані території України частиною Російської Федерації;
- 65% опитаних не згодні з вимогою відновлення лінії розмежування станом на 23 лютого 2022 року;
- 79% опитаних відкидають вимогу скорочення чисельності Збройних сил України.

Проте низка російських вимог лишається для частини одеситів більш прийнятною:

- хоча 61% опитаних відкидають вимогу надання російській мові статусу офіційної/державної мови, але 15% все ж готові піти на таку поступку;
- 42% опитаних не готові прийняти відмову від політики декомунізації, проте 12% можуть підтримати таку російську вимогу, а 45% взагалі не мають позиції з цього питання;
- 41% опитаних проти відмови від вступу до НАТО на вимогу Росії, втім для 34% така поступка видається прийнятною.

Баланс прийнятності-неприйнятності потенційних поступок з боку України заради миру

Q: Уявімо, що Росія пропонує Україні досягти угоди про припинення війни, зобов'язуючись припинити вогонь на лінії фронту та припинити ракетні обстріли міст України. Скажіть, наскільки для Вас особисто є прийнятними наступні поступки з боку України заради миру? Баланс прийнятності-неприйнятності розрахований як різниця між часткою тих, хто вважає певну поступку прийнятною та тих, хто вважає таку поступку непринятною

Регіональне опитування методом face-to-face проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології протягом 10–21 липня 2023 року. Опитано 708 респондентів віком від 18 років. Максимальна випадкова похибка вибірки не перевищує 3%. Додаткові систематичні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема, вимушеною евакуацією мільйонів громадян.

Джерело: DIF • Створено за допомогою Datawrapper

Варто окремо розглянути дві групи респондентів: громадяни, які декларують готовність до будь-яких компромісів з агресором, та громадян, які виступають за деякі компроміси. Отже, насправді не менше 3% і не більше 6% одеситів справді готові поступитися Росії окупованими територіями. До них можна додати 9% тих, хто згоден на деякі компроміси.

Тому в цілому гіпотетичну поступку у вигляді визнання окупованих територій російськими підтримали б максимум 15% мешканців Одещини.

Щодо інших вимог Росії ситуація є такою:

- до 10% готові визнати новим кордоном України лінію розмежування станом на 24 лютого 2022 р.;
- до 20% готові поступитися членством у НАТО;
- **до 5% готові підтримати скорочення Збройних сил України;**
- до 11% готові на визнання російської мови як державної;
- до 12% готові поступитися політикою декомунізації.

Таким чином, за результатами аналізу ставлення одеситів до поступок Росії ми знову отримуємо максимальне значення частки готових на будь-які компроміси заради миру – 20%. Однак низьке значення готовності піти на поступку шляхом зменшення чисельності Збройних сил (5%) свідчить про те, що навіть серед усіх «згодних на поразку» абсолютна меншість справді готова прийняти окупаційний режим.

Зрозуміло, що Росія намагатиметься поширити настрої, які поділяє не більше 5% одеситів, на всю групу умовно «згодних на поразку». Задля цього агресор використовуватиме помилки української влади в питаннях цивільної оборони, проведення мобілізації, забезпечення соціального захисту, гіперболізуючи інші внутрішні проблеми. Проте, на нашу думку, основні зусилля російської пропаганди будуть спрямовані на провокування ворожнечі до всього українського та формування почуття відчуженості серед потенційно уразливих груп населення.

Отже, як і загалом по країні, жителі Одещини не сприймають територіальних поступок Росії. Це пояснюється високим рівнем недовіри до Росії та вкрай негативним досвідом наслідків фактичних поступок територією на користь країни-агресора в 2014–2021 рр. Так само досвід війни підказує громадянам, що зменшення військової сили є не запорукою миру, а передумовою нової агресії з боку Росії.

Важливо зазначити, що політизація питання статусу російської мови як вимоги РФ сприймається одеситами переважно негативно, незважаючи на те, що більшість опитаних використовують російську мову в побуті (54%). Лише один із п'яти російськомовних (22%) вважає це прийнятною поступкою заради припинення війни, і це значною мірою люди старше 50 років.

Інша ситуація зі вступом до НАТО та декомунізацією. Результати опитування показують, що поступитися політикою декомунізації частіше за інших готові російськомовні респонденти та респонденти з вищою освітою (по 16%) і молодь 18–29 років (14%). Більш докладно цю проблематику ми розглянемо в наступному розділі про вплив російської культури та історичної спадщини.

Підтримка поступки на користь Росії шляхом відмови від членства в НАТО зростає з віком респондентів: від 27% серед молоді віком 18–29 років до 41% серед людей віком старше 50 років. Крім того, таку поступку готові підтримати до 40% російськомовних.

Варто зазначити, що негативне ставлення до НАТО серед людей старшого віку, які переважно є російськомовними, спостерігалось ще до повномасштабного вторгнення. Тому на цьому прикладі можна припустити, що **готовність людей до поступок агресору загалом була сформована ще до лютого 2022 року. І навпаки, негативне ставлення до поступок Росії, як показує приклад мовного питання, переважно сформувалося під час та внаслідок сприйняття злочинів, скоєних російськими військами.**

Отже, станом на середину 2023 року, на Одещині ситуативна підтримка політики тривалого опору російській агресії сягає **44–48%**. Близько 30% громадян твердо налаштовані продовжувати боротьбу та підтримувати центральний уряд, ще близько 14–18% декларують готовність витримувати труднощі тривалої війни, проте їм буде важко брати безпосередню участь в обороні.

Посередині перебуває близько **33–35% одеситів, які переважно хочуть уникнути участі у війні та прагнуть якомога швидшого завершення бойових дій.** Їхня вразливість та невизначеність щодо підтримки держави пояснюється вразливим соціальним становищем та відсутністю впевненості у майбутньому. Настрої цієї групи надзвичайно залежать від перебігу війни. Ці люди схилитимуться на бік держави у разі успіху, проте у складній ситуації шукатимуть будь-які шляхи, щоб ухилитися від виконання обов'язків та виїхати з країни. Вони також є надзвичайно вразливими до ворожої пропаганди, спрямованої на деморалізацію та підризу обороноздатності.

Зрештою, до **15–18% готові підтримати російські вимоги завершення війни та демонструють недовіру до Збройних сил.** Більшість із них через свої переконання, сформовані до лютого 2022 року, очікують на російську окупацію та за певних умов можуть стати джерелом рекрутування російськими спецслужбами. Для того, щоб не допустити зростання частки колаборантів до 15%, необхідно припинити підризу діяльність у середовищі кліриків УПЦ-МП та постійно висвітлювати новини про затримання та кримінальне покарання громадян, завербованих росіянами.

3. Ставлення до російської культури, мови та церкви

Дослідження у 2021 році [показало](#), що державні рішення та публічні дебати навколо тем мовної політики, національної пам'яті та російської культури можуть провокувати поляризацію настроїв та суспільну напругу на Одещині. З огляду на те, що Росія використовуватиме будь-які можливості, щоб зруйнувати громадянську єдність та лояльність і таким чином ослабити здатність українського суспільства до опору, важливо врахувати особливості громадської думки в Одеській області стосовно питань мовної, культурної та релігійної ідентичності.

Отже, станом на липень 2023 р. більшість громадян (54%), які проживають у Одеській області, віддавали перевагу російській мові спілкування у побуті. Частка україномовних становила 42%, що значно більше, ніж у 2021 р. (26%).

Загалом у регіоні більшість респондентів (58,5%) позитивно ставляться до обов'язкового використання української мови у сфері обслуговування (магазини, кафе, перукарні, розважальні заклади). Зокрема, таку позицію поділяють 47% російськомовних респондентів, тоді як негативне ставлення до цієї норми висловили лише 18% російськомовних.

Ставлення до обов'язкового використання української мови у сфері обслуговування

Q: Як Ви ставитеся до обов'язкового використання української мови у сфері обслуговування (магазини, кафе, перукарні, розважальні заклади)?

Регіональне опитування методом face-to-face проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології протягом 10–21 липня 2023 року. Опитано 708 респондентів віком від 18 років. Максимальна випадкова похибка вибірки не перевищує 3%. Додаткові систематичні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема, вимушеною евакуацією мільйонів громадян.

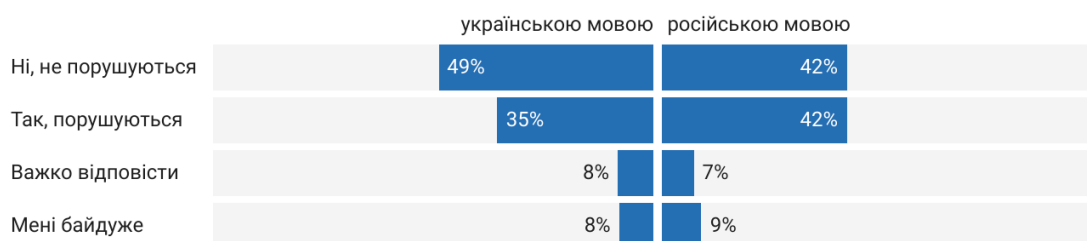
Джерело: DIF • Створено за допомогою Datawrapper

Коли йдеться про порушення мовних прав, то однакові частки україномовних (26%) та російськомовних (24%) вважають, що права україномовних часто чи іноді порушуються в Україні. Цікаво, що найчастіше на порушення прав україномовних скаржаться респонденти молодших вікових груп (19–29 років та 30-39 років) та респонденти, які мають загальну середню освіту.

Водночас, відповідаючи на запитання про порушення прав російськомовних в Україні, російськомовні респонденти Одещини частіше (40,5%), ніж україномовні (23%), поділяють думку, що такі права порушуються часто або іноді.

Оцінка респондентами порушення в Україні мовних прав осіб, які спілкують українською чи російською мовами

Q: На Вашу думку, чи порушуються в Україні мовні права громадян, які у повсякденному житті переважно спілкуються ...?

Регіональне опитування методом face-to-face проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології протягом 10–21 липня 2023 року. Опитано 708 респондентів віком від 18 років. Максимальна випадкова похибка вибірки не перевищує 3%. Додаткові систематичні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема, вимушеною евакуацією мільйонів громадян.

Джерело: DIF • Створено за допомогою Datawrapper

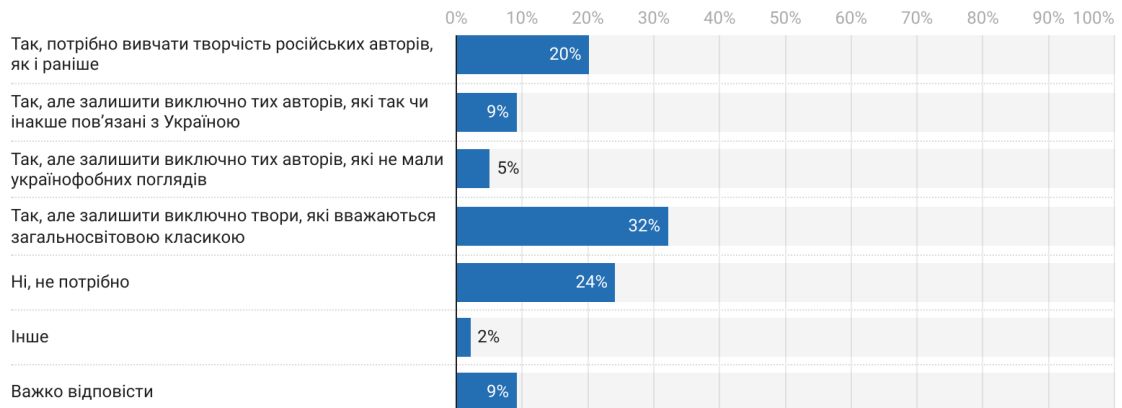
Тому варто очікувати, що Росія використовуватиме публічні дебати, в яких порушуватимуться питання радикальних обмежень російської мови в побуті, щоб деморалізувати та знизити громадянську лояльність російськомовних мешканців Одещини.

У зв'язку з цим варто звернути увагу на ставлення громадян, які проживають у Одеській області, до вивчення російських авторів у школах, споживання російськомовного розважального контенту (пісні, кіно) та виконання пісень російською мовою у публічних місцях. Це дасть змогу спрогнозувати питання, які є найбільш придатними для поширення російської підривної пропаганди.

Зокрема, 61% одеситів вважають, що вивчення в українських школах творів російських авторів варто взагалі припинити (24%) або обмежити лише творами, які визнані загальносвітовою класикою (34%), чи авторів, які не мали українофобських поглядів (5%). Водночас 20% опитаних на Одещині вважають, що варто зберегти викладання творів російських авторів без змін, ще 9% виступають за збереження творів чи авторів, які були пов'язані з Україною, а 11% не змогли дати відповідь.

Ставлення до вивчення в українських школах творів російських авторів

Q: На Вашу думку, чи потрібно вивчати в українських школах твори російських авторів? Одна відповідь

Регіональне опитування методом face-to-face проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології протягом 10–21 липня 2023 року. Опитано 708 респондентів віком від 18 років. Максимальна випадкова похибка вибірки не перевищує 3%. Додаткові систематичні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема, вимушеною евакуацією мільйонів громадян.

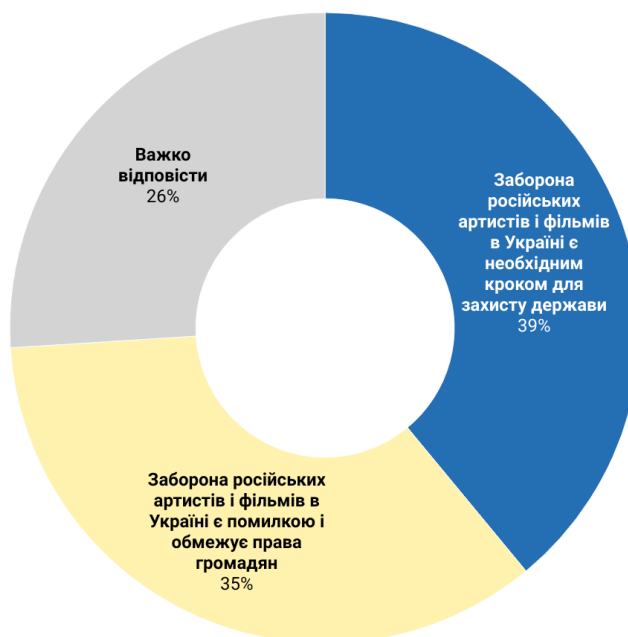
Джерело: DIF • Створено за допомогою Datawrapper

Варто зазначити, що більшість російськомовних (54%) теж виступають за повне скасування (16%) чи суттєве скорочення (38%) викладання творів російських авторів. Дуже важливо, що ця позиція підтримується більшістю респондентів віком від 18 до 49 років, чії діти навчаються чи навчатимуться у школах найближчі 5–12 років. Водночас старше покоління, до якого можуть належати і вчителі, більш лояльно ставиться до викладання російських авторів. Тому в такій ситуації доцільно проводити освітню політику, спрямовану на поступове, але обов'язкове вилучення російських авторів зі шкільної програми. При цьому на місцях варто подбати про оновлення кадрового складу шкіл молодими фахівцями.

Загалом громадська думка в області розділилася у ставленні до санкцій проти представників російського шоу-бізнесу та креативних індустрій. Зокрема, 39% опитаних вважають, що заборона російських артистів і фільмів в Україні є необхідним кроком для захисту держави і не підтримують твердження, що така заборона є помилкою і обмежує права громадян.

Ставлення до заборони російських артистів і фільмів в Україні

Q: Чи погоджуєтеся Ви з твердженням, що...?

Регіональне опитування методом face-to-face проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології протягом 10–21 липня 2023 року. Опитано 708 респондентів віком від 18 років. Максимальна випадкова похибка вибірки не перевищує 3%. Додаткові систематичні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема, вимушеною евакуацією мільйонів громадян.

Джерело: DIF • Створено за допомогою Datawrapper

З іншого боку, **35% опитаних називають таку заборону помилкою та обмеженням прав громадян і не згодні з тим, що це сприяє захисту держави. Серед російськомовних частка осіб з такою позицією зростає до 44%**, тоді як підтримують таку заборону лише 32% опитаних російськомовних. Показово, що противників заборони російських артистів та фільмів найбільше в Одесі, Білгород-Дністровському та Болградському районах.

Найбільше суперечок на мовному ґрунті може викликати питання виконання пісень російською мовою у публічному просторі (кафе, ресторани, супермаркети, на вулиці). 37% опитаних вважають це допустимими, а 30% не згодні з цим, решта 33% утрималися від відповіді. Проте серед російськомовних частка тих, хто вважає такий стан речей допустимим, сягає 50%, тоді як 44% україномовних вважають це неприпустимим. Проте якщо врахувати значну частку тих, хто байдуже ставиться до такої практики, зокрема серед україномовних (20%) та людей, які вважають себе українцями за національністю (21%), то доводиться визнати, що абсолютна більшість мешканців області терпимо ставиться до присутності російськомовного культурного продукту в публічному просторі.

Оцінка допустимості виконання у публічному просторі пісень російською мовою

Q: Чи вважаєте Ви допустимим виконання у публічному просторі Вашого селища/міста пісень російською мовою, наприклад виконання вуличними музикантами, прослуховування таких пісень у кафе/ресторанах чи супермаркетах тощо?

Регіональне опитування методом face-to-face проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології протягом 10–21 липня 2023 року. Опитано 708 респондентів віком від 18 років. Максимальна випадкова похибка вибірки не перевищує 3%. Додаткові систематичні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема, вимушеною евакуацією мільйонів громадян.

Джерело: DIF • Створено за допомогою Datawrapper

З огляду на таку ситуацію, варто зазначити, що різкі необґрунтовані рішення влади щодо обмеження та санкцій проти російськомовного розважального контенту (пісні, фільми, відео соцмереж) можуть призвести до загострення суспільно-політичних протиріч на Одещині.

Тому наразі варто розділити російськомовний контент на той, який походить з Росії чи від творців, які відкрито не засудили російську агресію, та на російськомовний контент, створений в Україні. Відповідно, поряд із заборонаю на розважальний контент із Росії варто дозволити та навіть сприяти поширенню російськомовного контенту, створеного в Україні. Таким чином відбуватиметься поступове заміщення російського контенту та зниження можливостей російського «м'якого» впливу на мешканців Одещини.

4. Ставлення до державної політики національної пам'яті та впливу російської церкви

Протягом 2014–2021 рр. політика декомунізації, зокрема, заходи з перейменування топонімів, зміни в політиці національної пам'яті та процес творення помісної автокефальної церкви України були об'єктами спеціальних інформаційних операцій Росії, покликаних розпалювати ворожнечу між громадянами України та підривати довіру до державних інституцій.

Дослідження, проведене у липні 2021 року в Одеській області, показало, що не більше 5% опитаних вважають, що політика декомунізації може спонукати людей вийти на протести. Водночас свавілля місцевої (30%) та центральної влади (18%) було серйозним чинником протестних настроїв та готовності чинити опір діям уряду.

Зважаючи на це, важливо розуміти, які питання у сфері політики ідентичності можуть використовуватися Росією для створення штучної напруженості в регіоні.

Отже, у липні 2023 р. 44% опитаних одеситів негативно ставилися до перейменування топонімів у своєму населеному пункті: вулиць, площ тощо, назви яких пов'язані з Російською Федерацією/Радянським Союзом/Російською імперією та їхніми діячами. З іншого боку, 34% ставляться позитивно, 15% було байдуже, а 9% ухилися від відповіді.

Ставлення до перейменування топонімів назви яких пов'язані з РФ / СРСР / Російською імперією та їх діячами

Q: Як Ви ставитесь до перейменування топонімів у Вашому населеному пункті (вулиць, площ тощо) назви яких пов'язані з Російською Федерацією/Радянським Союзом/Російською імперією та їх діячами?

Регіональне опитування методом face-to-face проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології протягом 10–21 липня 2023 року. Опитано 708 респондентів віком від 18 років. Максимальна випадкова похибка вибірки не перевищує 3%. Додаткові систематичні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема, вимушеною евакуацією мільйонів громадян.

Джерело: DIF • Створено за допомогою Datawrapper

Водночас на запитання про ставлення до рішення про демонтаж пам'ятника Катерині II в Одесі лише 36% висловилися негативно, проте й частка тих, хто ставиться позитивно зменшилася до 24%. Решта оцінили своє ставлення як нейтральне (26%) та байдуже (14%).

Таким чином, **до конкретного заходу декомунізації та дерусифікації в м. Одеса більшість мешканців Одещини поставилася лояльно.** У зв'язку з цим треба зазначити, що дискусія щодо пам'ятника Катерині II триває на Одещині з 2015 року. І можна припустити, що наполеглива робота місцевих патріотів, а також російська агресія та обстріли міста, зрештою, сформували нейтрально-позитивне сприйняття рішення щодо цього пам'ятника.

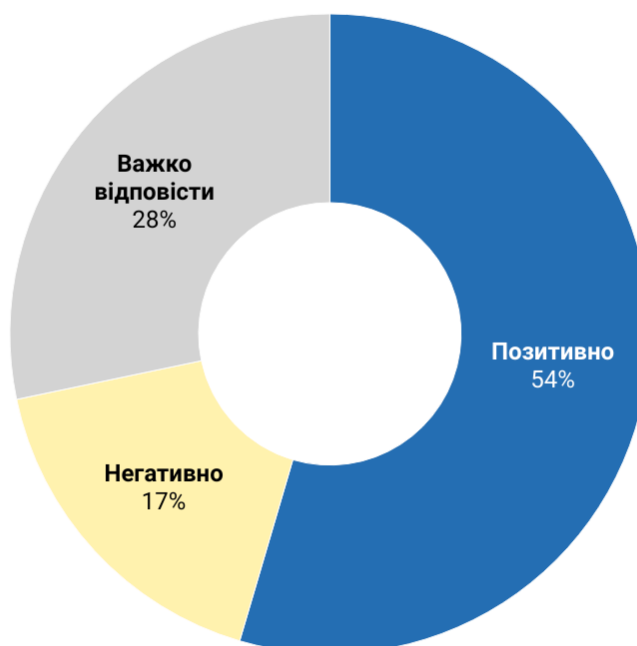
Загалом опитування підтверджує попередні спостереження про те, що молоде покоління, яке взагалі не пам'ятає чи ледь пам'ятає радянський досвід і, відповідно, менш вразливе до радянської фальсифікації історії, більш прихильно ставиться до конкретних рішень щодо декомунізації та дерусифікації.

Варто зазначити, що питання боротьби з російською спадщиною розколело російськомовних мешканців Одещини: 49% негативно оцінили рішення про демонтаж пам'ятника Катерині II, решта – або нейтрально-байдуже (34%), або прихильно (15%). Можна додати, що тут теж присутній поділ між російськомовною молоддю (віком до 40 років) та російськомовними людьми старшого віку (понад 50 років).

На цьому тлі позиція одеситів стосовно радянського минулого виглядає більш консолідованою. Зокрема, **54% опитаних схвалюють рішення про засудження СРСР як комуністичного тоталітарного режиму, що здійснював політику державного терору.** Негативно до цього ставляться тільки 17%, а 28% ухилилися від відповіді. Цікаво, що частіше за інших негативно ставлення до засудження СРСР висловлювали респонденти з Білгород-Дністровського та Одеського районів області та віряни УПЦ-МП.

Ставлення до рішення про засудження СРСР

Q: Як Ви ставитеся до рішення про засудження СРСР як комуністичного тоталітарного режиму, що здійснював політику державного терору?

Регіональне опитування методом *face-to-face* проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології протягом 10–21 липня 2023 року. Опитано 708 респондентів віком від 18 років. Максимальна випадкова похибка вибірки не перевищує 3%. Додаткові систематичні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема, вимушеною евакуацією мільйонів громадян.

Джерело: DIF • Створено за допомогою Datawrapper

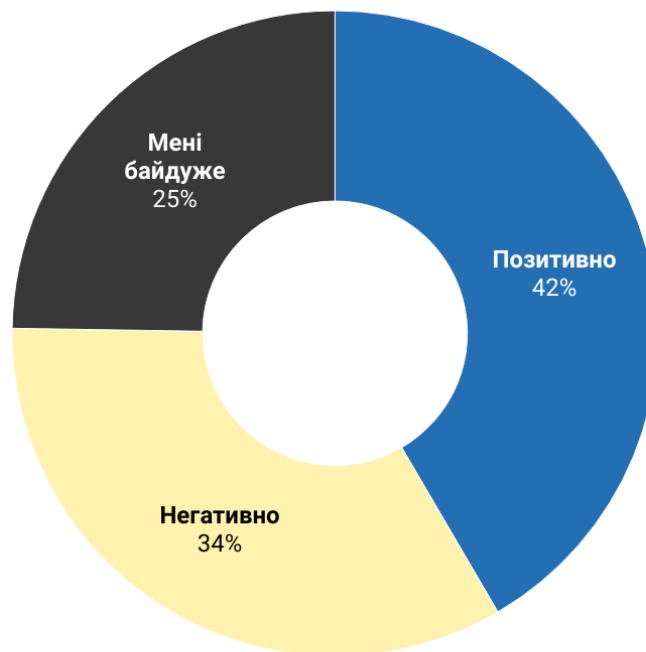
Треба зазначити, що більшість із 17% опитаних, які негативно ставляться до рішення засудити СРСР, прихильно або нейтрально ставиться до обов'язкового вживання української мови у публічній сфері. Водночас половина з них вважає, що права російськомовних в Україні регулярно або іноді порушуються. Крім того, більше половини з них (10% від загальної кількості населення) негативно ставляться до заборони російських артистів та російських фільмів.

Після 18 місяців повномасштабної війни ставлення одеситів до ролі Української православної церкви Московського патріархату стало більш визначеним. Зокрема, 49% опитаних у області згодні з думкою, що діяльність Української православної церкви (Московського патріархату) сприяла російській агресії. Заперечують таку роль лише 21% опитаних, хоча близько 30% ухилися від відповіді.

Ще одним важливим маркером поступового розриву з «руським міром» стає зміна настроїв щодо вшанування пам'яті загиблих у другій світовій війні та відхід від радянського міфу про «велику вітчизняну війну» та «велику перемогу». Згідно з опитуванням, 42% одеситів схвалили рішення відзначати День пам'яті та перемоги над нацизмом 8 травня, а День Європи – 9 травня. Проти такого рішення виступили 33% опитаних, а решта 25% – не визначилися.

Ставлення до змін у відзначенні 8 і 9 травня

Q: Цьогоріч українська влада прийняла рішення про відзначення Дня пам'яті та перемоги над нацизмом 8 травня, а 9 травня в Україні відзначатиметься День Європи. Як Ви ставитеся до такого рішення?

Регіональне опитування методом face-to-face проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології протягом 10–21 липня 2023 року. Опитано 708 респондентів віком від 18 років. Максимальна випадкова похибка вибірки не перевищує 3%. Додаткові систематичні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема, вимушеною евакуацією мільйонів громадян.

Джерело: DIF • Створено за допомогою Datawrapper

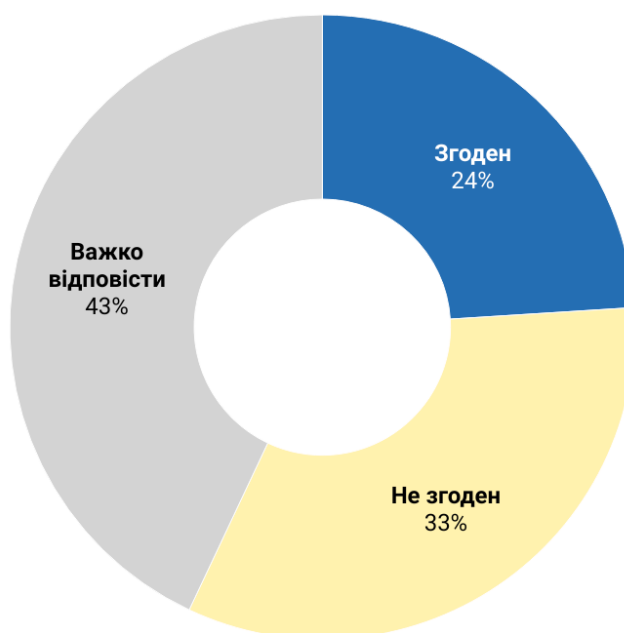
Російська пропаганда

Одним із важливих меседжів російської пропаганди від початку війни є твердження, що Захід «розміняє» Україну заради стосунків з Росією і що західна допомога Україні припиниться, якщо українська армія не матиме значних успіхів у 2023 році.

З огляду на це, ми вирішили перевірити, як цю тезу сприймають мешканці Одеської області. Отже, в цілому 24,3% опитаних поділяють думку, що «Захід суттєво знизить підтримку України, якщо протягом найближчих 3-4 місяців Україна не досягне значних успіхів на полі бою в ході контрнаступу». Водночас 33% не згодні з таким твердженням, а 43% утрималися від відповіді. Аналіз опитування показав, що серед респондентів, які проживають в Одеському районі, згодних із російською пропагандою аж 35%, а серед віруючих УПЦ-МП частка вразливих може сягати 40%.

Очікування щодо зниження підтримки з боку Заходу за несприятливих умов на полі бою

Q: Захід суттєво знизить підтримку України, якщо протягом найближчих 3-4 місяців Україна не досягне суттєвих успіхів на полі бою в ході контрнаступу

Регіональне опитування методом face-to-face проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології протягом 10–21 липня 2023 року. Опитано 708 респондентів віком від 18 років. Максимальна випадкова похибка вибірки не перевищує 3%. Додаткові систематичні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема, вимушеною евакуацією мільйонів громадян.

Джерело: DIF • Створено за допомогою Datawrapper

Інший важливий російський наратив про те, що Революція Гідності була «антиконституційним переворотом», досі використовується російською владою для підриву суспільної довіри громадян до демократії, прикриття російської агресії проти України й звинувачень протестів Євромайдану в розпалюванні «війни в Україні». Отже, в цілому по області 48% опитаних відкинули російську пропаганду про Майдан, тоді як 16% продовжують вірити в неї, а 36% – намагаються ухилитися від відповіді.

Аналіз даних опитування показав, що ставлення до Майдану залишається важливим маркером громадянської лояльності та здатності опиратися російській пропаганді в інших важливих питаннях.

Зокрема, майже 13% опитаних, які уникають оцінки Майдану, та 8%, які вважають Майдан переворотом, заперечують відповідальність російського народу за агресивну війну проти України. Це робить цих одеситів вразливими до наративів «примирення» з Росією, в тому числі, шляхом поступок. У цілому близько 24% одеситів, які чутливі до антимайданівського наративу, можуть схилитися до будь-яких поступок Росії. 15% одеситів під впливом антимайданівського наративу не готові до тривалої війни.